

УДК 332.122: 338.43

Гилка М.Д.

кандидат економічних наук

Буковинського державного фінансово-економічного університету

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

RURAL DEVELOPMENT IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано проблеми розвитку сільських територій в Україні та причини, що їх викликали. Досліджено природно-ресурсний потенціал України та його вплив на розвиток сільських територій. Розглянуто досвід розвитку сільських територій у зарубіжних країнах та можливу адаптацію до нього українських реалій.

Ключові слова: розвиток сільських територій, державна стратегія зрівноваженого розвитку сільських територій, природно-ресурсний потенціал, Європейська Мережа сільських територій, Спільна аграрна політика.

АННОТАЦИЯ

Проанализированы проблемы развития сельских территорий в Украине и причины, которые их вызвали. Исследован природно-ресурсный потенциал Украины и его влияние на развитие сельских территорий. Рассмотрен опыт развития сельских территорий в зарубежных странах и возможная адаптация к нему украинских реалий.

Ключевые слова: развитие сельских территорий, государственная стратегия уравновешенного развития сельских территорий, природно-ресурсный потенциал, Европейская Сеть сельских территорий, Общая сельскохозяйственная политика.

ANNOTATION

The problems of rural development in Ukraine and the reasons that caused them are analyzed. Natural resource potential of Ukraine and its impact on rural development are investigated. The experience of rural development in foreign countries and their possible adaptation to Ukrainian realities are studied.

Keywords: rural development, state strategy of balanced rural development, natural resource potential, European Network for Rural Development, Common Agricultural Policy.

Постановка проблеми. Процес переходу від командно-адміністративної системи господарювання до ринкової економіки в Україні зумовив фундаментальні трансформаційні перетворення, які не оминули агропромисловий комплекс як найбільший сектор економіки країни. Трансформація сільського господарства включала його правову та організаційно-виробничу оптимізацію, зокрема відбулася реформа власності, створені умови для розвитку підприємницької діяльності, запроваджені стимули державної підтримки сільськогосподарських виробників. Наслідком даних процесів є поступове відновлення, вихід аграрного сектора із затяжної економічної кризи. Однак нині для сільського господарства все ще залишаються характерними низький рівень соціально-економічної, технологічної, технічної та енергетичної ефективності, збитковість та низька рентабельність більшості сільськогосподарських виробників, значний

моральний та матеріальний знос їхньої матеріально-технічної бази тощо.

Однією із причин неефективного функціонування сільського господарства, поряд із низьким рівнем його інвестиційної привабливості, роздрібненістю виробничої сфери, неврегульованістю системи економічних взаємовідносин та нехтуванням об'єктивними економічними законами, є недооцінка ролі і значення розвитку сільських територій. Нині сільські території України продовжують занепадати. Проявляється це у бідності селян та руйнуванні соціальної інфраструктури сіл, безробітті та трудовій міграції, відсутності мотивації до праці та економічного інтересу жити і працювати у сільській місцевості. Варто зауважити, що деградація сільських територій є небезпечною не лише для подальшого розвитку аграрного сектора економіки, але й становить загрозу продовольчій безпеці усїєї країни, а тому головним завданням має стати формування та розробка стратегії і тактики державної політики розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку сільських територій уже тринадцять років вивчаються українськими вченими-економістами, серед яких Ю. Губені, В. Геєць, Т. Дудар, І. Іртищєва, А. Ключник, М. Малік, О. Онищенко, І. Червен, В. Юрчишин, О. Шебаніна [1-6] та інші. У їхніх працях відображені ґрунтовні результати досліджень засад багатofункціонального розвитку села, сільських територій та сільського простору; принципів соціально-економічного управління розвитком сільських територій; стратегічних аспектів розвитку соціо-просторових аграрних систем, а також аналізується досвід розвитку сільських територій в зарубіжних країнах. Однак, занепад сільських територій України та низька тісно пов'язаних демографічних і соціальних проблем, вимагають продовження досліджень різних аспектів даної проблематики в контексті необхідності реалізації концепції зрівноваженого розвитку та активізації ролі держави щодо підтримки нею процесів посилення рівня зрівноваженості зазначеного розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз проблем розвитку сільських територій в Україні та причин, що їх викликали. Дослідити

природно-ресурсний потенціал України та його вплив на розвиток сільських територій. Розглянути досвід розвитку сільських територій у зарубіжних країнах та можливу адаптацію до нього українських реалій.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні різниця між рівнем життя у містах і в селах разюча як з економічної точки зору – доходи сільського населення у кілька разів нижчі за доходи міського населення, а рівень безробіття – у кілька разів вищий, так і з соціальної – практично повністю зруйнована інфраструктура села, та екологічної точки зору – сільські території використовуються для сміттєзвалищ, забруднюються необґрунтованим використанням хімічних засобів у процесі здійснення сільськогосподарського виробництва, що в результаті призводить до цілого ряду соціально-економічних та демографічних проблем і негативних явищ – вимирання сіл, міграційний вплив населення із села в пошуках заробітків і кращого життя тощо.

Вважаємо, що причинами, які спричинили кризовий стан сільських територій, є:

- відсутність системної законодавчої і нормативної бази розвитку сільських територій;

- недосконале формування достатньої податкової бази на місцях, що не дозволяє сільським територіальним громадам бути фінансово самодостатніми;

- відсутність державної програми розвитку сільських територій, яка була б обґрунтована, всебічно збалансована, підкріплена відповідними законодавчими актами і конкретними фінансовими ресурсами та спрямована на захист інтересів селян і вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції;

- відсутність адекватного механізму реалізації фінансового забезпечення розвитку сільських територій та стандартів забезпеченості сільських територій необхідними об'єктами соціальної інфраструктури, продуктами харчування, доступом до культурних цінностей;

- монофункціональний характер розвитку сільської економіки, основою якої залишається сільське господарство, здебільшого мало-ефективне або взагалі неефективне і в багатьох випадках функціонує тільки тому, що на території сіл немає чим більше займатися, а наслідком всього цього є низький рівень доходів сільського населення;

- відсутність умов для розвитку альтернативних напрямів підприємництва та їх подальшої диверсифікації на сільських територіях;

- відсутність у населення країни розуміння важливості розвитку сільських територій на основі розвитку сільського господарства та залежності від цього розвитку країни в цілому.

Вирішальний вплив на розвиток сільських територій кожного макро- чи мікрорегіону має їх наявний ресурсний потенціал. Складовими ресурсного потенціалу є природні ресурси, виробничий та людський капітал,

які знаходяться на певній території та можуть бути використані для досягнення поставлених завдань. Поряд з цим ресурсний потенціал є основою для розвитку основного виду діяльності сільських територій – сільськогосподарського виробництва. А тому базовою складовою ресурсного потенціалу сільської території є природні ресурси, що виступають як визначальний чинник формування спеціалізації господарської діяльності.

У структурі природних ресурсів головна роль належить земельним ресурсам, особливо землям сільськогосподарського призначення, оскільки земля є необхідною матеріальною передумовою та головним засобом сільськогосподарського виробництва. Крім того, земельні ресурси відносяться до не відтворювальних засобів, є територіальним ресурсом, базою розвитку кожної конкретної території, до якої вони належать.

При аналізі забезпеченості сільських територій земельними ресурсами необхідно враховувати рівень землезабезпеченості і, особливо, забезпеченості землями сільськогосподарського призначення. Площа сільськогосподарських угідь України на кінець 2013 р. становила 41525,8 тис. га, що становить 68,8% від загальної земельної площі. В структурі сільськогосподарських угідь частка ріллі становила 78,3%, частка сіножатей та пасовищ відповідно 5,8% та 13,1% [7, с. 136].

На одного жителя України у 2013 році припадало 0,9 га сільськогосподарських угідь та 0,7 га ріллі, дані показники перевищують середньоєвропейські, які відповідно становлять 0,4 га та 0,2 га [8, с. 69]. Разом з тим на одного сільського жителя України припадає 2,9 га сільськогосподарських угідь та 2,3 га ріллі, що свідчить про достатню забезпеченість земельними ресурсами для ведення ефективного сільськогосподарського виробництва та зайнятості сільського населення.

Для України характерною є висока сільськогосподарська освоєність та розораність земель. Так, у 2013 році розораність земель становила 78,3%. У розвинутих країнах показник розораності значно нижчий: наприклад, у США він становить 25%, у Франції – 48%, у Угорщині – 37% [8, с. 70]. З одного боку, висока розораність сільськогосподарських угідь свідчить про те, що земельні ресурси інтенсивно використовуються у сільськогосподарському виробництві. Однак даний показник має зворотний бік, який є негативним, оскільки розораність земель сприяє поглибленню екологічної кризи.

Структура земельних угідь та їх склад обумовлюють спеціалізацію сільськогосподарського виробництва країни. Рівнинні райони спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва, землі гірських районів є найбільш придатними для пасовищ і сіножатей, тому там переважає м'ясо-молочне тваринництво. У 2013 році в Україні вироблено продукції рослинництва на суму 175895,2 млн грн та продук-

ції тваринництва на суму 76963,8 млн грн, що становить відповідно 69,6% та 30,4% продукції сільського господарства.

Проаналізувавши виробництво продукції сільського господарства, у тому числі виробництво продукції рослинництва та тваринництва, як у розрахунку на одного середньорічного жителя країни, так і у розрахунку на одного міського та сільського жителя, протягом 1990–2013 рр. (табл. 1), бачимо, що за період з 1990 р. до 2005 р. дані показники характеризувалися чіткою тенденцією до зниження, а з 2005 р. – починають зростати. Відбувалося це за рахунок того, що з 1990 р. до 2005 р. знижувалося виробництво продукції сільського господарства, в тому числі продукції рослинництва та тваринництва, а з 2005 р. – поступово зростає. Чисельність населення як у країні загалом, так і чисельність міського та сільського населення, зокрема, протягом всього аналізованого періоду характеризувалася чіткою тенденцією до зменшення.

Основними проблемами з охорони земельних ресурсів є зменшення поживних речовин у ґрунтах, водна ерозія ґрунтів, недостатні зрошення та рекультивация порушених земель. Для підтримки родючості орних земель необхідне регулярне внесення мінеральних та органічних добрив. Однак через недостатню фінансову забезпеченість сільськогосподарських підприємств та сільського населення ці заходи не проводяться у повному обсязі. Так, у 2013 р. внесено мінеральних добрив 1489,5 тис. т, що становить 35,1% від аналогічного показника за 1990 р. Удобрена мінеральними добривами площа зменшилася з 25,1 млн га у 1990 р. до 15,3 млн га у 2013 р., тобто на 39,0%. Ще гіршою є ситуація із внесенням органічних добрив. У 1990 р. органічних добрив внесено 257,1 млн т, а у 2013 р. – лише 9,6 млн т, тобто внесення органічних добрив скоротилося

майже у 27 разів. Удобрена органічними добривами площа скоротилася у 13,5 рази [7, с. 156].

Одним із важливих природних ресурсів сільських територій, який активно використовується для здійснення господарської діяльності, є ліс. Ліс є основою для ведення лісового та мисливського господарства, що дозволяє частково вирішити проблему зайнятості сільського населення. Ліс використовується для задоволення потреб у деревині, що є сировиною для розвитку деревообробної, целюлозно-паперової промисловості, народних промислів, також ліс є джерелом постачання грибів, ягід, лікарських рослин. Крім того, ліс виконує природоохоронну, ґрунтозахисну, водоакумуляуючу та оздоровчо-рекреаційну функції.

Площа лісу в Україні становить 10624,4 тис. га, або 17,6% від загальної земельної площі. На одного жителя країни припадає 0,2 га лісу, на одного сільського жителя – 0,8 га. Ліси на території країни розміщені нерівномірно. Основна частина вкритої лісом площі припадає на Полісся (Житомирська, Рівненська, Чернігівська та Волинська області) – це 3364,3 тис. га або 31,7% від загальної площі лісу, та гірські райони Карпат (Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська області) – 2054,1 га або 19,3% загальної площі лісу. Найменш лісистими на території України є південні області – Миколаївська (124,2 тис. га) та Херсонська (152,0 тис. га), а також центральні області – Запорізька (118,9 тис. га), Кіровоградська (186,8 тис. га) та Дніпропетровська (192,8 тис. га) [7, с. 171].

Відтворення високопродуктивних лісів, догляд за ними, захист і охорона відповідно до вимог законодавства України – це основна функція підприємств лісового господарства. Проаналізувавши відтворення лісів в Україні у 1990–2013 рр. (табл. 2), бачимо, що площа їх відтворення у 2013 р., порівняно з 1990 р., зросла на 80,5%.

Таблиця 1

Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції у розрахунку на одну особу в Україні у 1990–2013 рр.

(у постійних цінах 2010 року, тис. грн)

Показник	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Вироблено продукції сільського господарства у розрахунку на:								
– одного середньорічного жителя	5,4	3,6	3,1	3,8	4,3	5,1	4,9	5,6
– одного міського жителя	8,1	5,3	4,6	5,6	6,2	7,4	7,1	8,1
– одного сільського жителя	16,8	11,1	9,4	12,0	13,6	16,5	15,7	7,9
Вироблено продукції рослинництва у розрахунку на:								
– одного середньорічного жителя	2,8	2,1	1,9	2,4	2,7	3,6	3,3	3,9
– одного міського жителя	4,1	3,1	2,8	3,6	4,0	5,2	4,8	5,6
– одного сільського жителя	8,7	6,4	5,8	7,6	8,7	11,4	10,5	12,5
Вироблено продукції тваринництва у розрахунку на:								
– одного середньорічного жителя	2,6	1,5	1,2	1,4	1,5	1,6	1,6	1,7
– одного міського жителя	3,9	2,2	1,8	2,0	2,2	2,3	2,4	2,5
– одного сільського жителя	8,2	4,7	3,6	4,3	4,9	5,0	5,2	5,6

Джерело: розраховано за даними [7, с. 124; 7, с. 308]

Крім лісовирощування лісові господарства займаються заготівлею ліквідної деревини як за рахунок рубок головного користування, так і рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства. У 2013 р. площа фактичної рубки лісу, порівняно з 1990 р., зменшилася на 22,6%, що розцінюється як позитивне явище. Стабілізація обсягів лісозаготівель має важливе екологічне та соціальне значення, оскільки ліси є цінним компонентом природи, фактором, що стабілізує довкілля. Скорочення вирубки лісів сприяє поліпшенню клімату, підвищенню продуктивності сільськогосподарських угідь, що є важливим чинником економічного зростання сільських територій.

Лісові ресурси є основним засобом для ведення мисливського господарства. Мисливське та лісове господарство тісно пов'язані між собою, комплексне ведення лісового та мисливського господарств дає змогу ефективніше використовувати лісові ресурси та повноцінно займатися відтворенням і збереженням корисної мисливської фауни. У 2013 р. загальна площа мисливських угідь в Україні становила 42,7 млн га, кількість мисливських господарств – 1043.

Водні ресурси – поверхневі і підземні води – це ще один важливий вид ресурсів, без якого не можливе функціонування всіх видів сільськогосподарського виробництва та не виробничої сфери на селі. В Україні у пересічний за водністю рік загальні запаси природної води складають 94 км³, з яких доступні для використання 56,2 км³. Основна частина водних ресурсів, що постійно відновлюються, припадає на річковий стік – 85,1 км³, 60% якого формується на території України, 40% – за її межами.

Через територію України проходить Головний Європейський вододіл. Найбільшими річками України є: Дніпро, Дністер, Південний Буг, Сіверський Донець, Дунай. Всього на території України понад 70 тис. річок, але тільки 117 з них мають довжину понад 100 км. Озер в Україні понад 20 тисяч, 43 з них мають площу, яка перевищує 10 км².

До заходів ощадливого і раціонального використання водних ресурсів належать: впровадження систем зворотного водопостачання та безстічного водокористування; розробка і впровадження науково обґрунтованих норм зрошення; заміна водяного охолодження агрега-

тів повітряним; проведення комплексу заходів щодо охорони поверхневих і підземних вод від забруднення тощо.

Природні рекреаційні ресурси сільських територій України представлені кліматичними, ландшафтними, водними, лісовими ресурсами, лікувальними мінеральними водами, грязями, озокеритом тощо, основна частина яких зосереджена в Причорноморському регіоні, гірських та передгірських районах Карпат. Наявність значних природно-рекреаційних ресурсів створює сприятливі умови для розширення існуючої курортно-санаторної сітки і баз відпочинку, активізації ринку рекреаційно-туристичних послуг у сільській місцевості, зокрема розвитку морського та гірськолижного відпочинку, розвитку природо-пізнавального сектора туризму, який базується на створенні мережі екологічних прогулянкових маршрутів у природних заповідниках. Останнім часом широкої популярності набуває сільський зелений туризм, який перетворюється для багатьох жителів у основний вид діяльності, оскільки може бути джерелом стабільного доходу для сільського населення.

Отже, можемо вважати, що сільські території України володіють значним природо-ресурсним потенціалом, який, при більш повному та ефективному використанні, міг би забезпечити їх збалансований розвиток та суттєво підвищити рівень і якість життя сільського населення.

Одним із найбільш дієвих способів вирішення проблем розвитку сільських територій в Україні вважаємо розробку та реалізацію державної стратегії зрівноваженого розвитку сільських територій, яка повинна відповідати нормам і вимогам, що вже сформовані у Європейського Союзу та інших розвинених країнах світу.

При розробці та реалізації державної стратегії зрівноваженого розвитку сільських територій на національному та регіональних рівнях, першочергово, необхідно проаналізувати існуючий світовий досвід, що дозволить визначити основні концептуальні положення, на які необхідно спиратися при розробці напрямів даної стратегії. Вихідними положеннями для розробки та запровадження стратегічних документів зі сталого розвитку сільських територій є рекомендації Саміту Землі та «Порядок Ден-

Таблиця 2

Динаміка основних показників ведення лісового господарства України

Показник	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Обсяг продукції, робіт і послуг лісового господарства, млн грн	...	...	744,4	1991,1	4097,7	5674,8	5911,6	6363,9
Відтворення лісів, тис. га	37,5	38,4	37,8	58,6	70,1	72,4	70,1	67,7
у т. ч. садіння і висівання лісу	35,4	33,9	29,8	45,8	56,1	55,7	53,5	48,9
Площа рубок лісу, тис. га	536,4	504,2	455,1	464,7	402,2	421,8	417,0	415,4

Джерело: розраховано за даними [7, с. 171]

ний на 21 століття» (1992 р.), Всесвітні зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку Ріо+5 (1997 р.) та Ріо+10 (2002 р.), а також рішення Конференцій міністрів охорони навколишнього середовища Європи [4, с. 70].

Розмір і структура витрат Європейського Союзу на розвиток сільських територій визначаються стратегією «Європа 2020», яка була прийнята в березні 2010 р. і називається «Стратегія інтелектуального і зрівноваженого розвитку, сприяючого суспільній активності». В даній стратегії визначені три взаємопов'язані між собою проекти розвитку, в кожному з яких розвиток сільських територій зафіксований як пріоритетний (рис. 1).

Крім даних проектів стратегія «Європа 2020» включає ще сім ключових напрямів, які повинні підтримувати вказані проекти, сприяти досягненню цілей реалізації стратегії та мають бути реалізовані на рівні ЄС і окремих країн. До напрямів, які стосуються безпосередньо розвитку сільських територій належать: «Союз інновацій» – метою є покращення доступу до фінансування досліджень і інновацій; «Дорогу молодим» – метою є покращення результатів системи навчання і полегшення молоді виходу на ринок праці; «Європейська програма боротьби із бідністю»; «Європа, що ефективно використовує ресурси».

У Європейському Союзі для вирішення проблем розвитку села та з метою об'єднання у єдине ціле національних мереж розвитку сільських територій країн-членів ЄС, окремих організацій і адміністративних структур розпорядженням Ради Європейського Союзу № 1698/2005 від 20 вересня 2005 р. створена Європейська Мережа

сільських територій (European Network for Rural Development – ENRD), головними цілями якої є: збір, аналіз і розповсюдження інформації на тему механізмів і способів розвитку сільських територій ЄС; збір, поширення та консолідація на рівні ЄС позитивної практики розвитку сільських територій; узагальнення інформації про розвиток сільських територій у межах ЄС і в інших країнах; організація зустрічей і семінарів на рівні ЄС для суб'єктів, активно зацікавлених у розвитку сільських територій; створення і управління мережами експертів з метою спрощення обміну професійними знаннями і підтримка реалізації та оцінки політики розвитку сільських територій; підтримка національних мереж та ініціатив щодо міжнародної співпраці [9, р. 27].

Відповідно до стратегії «Європа 2020» Європейською Комісією у листопаді 2010 р. відкрито напрямів діяльності САП країн – членів ЄС. Щодо розвитку сільських територій визначаються такі пріоритетні напрями:

1. Зміцнення трансферу знань у сільському і лісовому господарстві.
2. Зміцнення конкурентоспроможності сільського господарства і забезпечення існування господарств.
3. Підтримка організації продовольчого ланцюга і управління ризиком в сільському господарстві.
4. Збереження і покращення стану екосистем, залежних від сільського і лісового господарств.
5. Підтримка ефективного використання сировини і переходу на низько емісійне господарювання в аграрному секторі.

6. Потенціал робочих місць на селі тощо [11].

Вважаємо за доцільне врахувати дані напрями при розробці та реалізації державної аграрної політики в Україні.

Висновки та подальші дослідження. Результати проведених досліджень дають підстави стверджувати, що розвиток сільських територій в Україні на сьогодні є надзвичайно низьким і як процес має серйозно загальмований характер. Від рівня розвитку економіки сільських територій прямо залежить вирішення демографічних, соціальних проблем, а також рівень екології та збереженості і покращання природних ресурсів. На перспективу розвитку сільських територій значно впливають два чинники – рівень розвитку сільського господарства та реалізація державної політики розвитку сільських територій.

Рис. 1. Місце сільських територій в пріоритетах розвитку Європейського Союзу

Джерело: складено на основі [10]

Важливе значення має правильна розстановка пріоритетів у стратегічних напрямках розвитку сільського господарства з тим, щоб знайти оптимальне співвідношення між крупними та дрібними формами господарювання в аграрному секторі, щоб максимально нівелювати загрозу великомасштабного безробіття в країні, щоб уникнути ситуації, коли розвивати сільські території не буде кому і не буде для кого.

Не варто забувати про сприяння розвитку сільського господарства з боку держави. Адже за наявності такого високого рівня землезабезпеченості та, відповідно, природних умов для розвитку сільського господарства, потрібно створювати можливості для ефективного виходу на зовнішні ринки – «в багатьох країнах світу навіть з нижчою землезабезпеченістю на експорт працює до 60% сільськогосподарських земель» [12, с. 11].

Крім того, необхідно внести зміни до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», який не має завершеного і дієвого характеру, оскільки, наприклад, хоча у ньому основним джерелом стимулювання розвитку регіонів залишаються кошти державного і частково – місцевих бюджетів, але при цьому не визначено гарантований відсоток коштів, що виділяється на ці цілі, і основними виконавцями розробленої стратегії розвитку регіону залишаються органи влади, тоді як у країнах Європи поширені спеціальні інституції регіонального розвитку (про що говорилося вище).

Ще одним перспективним і досить об'єктивно зумовленим можливим напрямом розвитку сільського господарства як основи розвитку сільських територій є поширення екологічно безпечного органічного виробництва сільськогосподарської продукції, що дозволить створити нові робочі місця у сільських територіях, оскільки органічне землеробство потребує більше затрат ручної праці ніж традиційне хімізоване.

Розвиток сільських територій повинен стати основним напрямом аграрної політики України. Основні заходи забезпечення сталого розвитку сільських територій повинні включати:

- реалізацію багатофункціональної ролі сільського господарства в суспільстві за допомогою спеціальних програм, беручи за основу програму SAPARD, що використовується країнами ЄС;
- проведення паспортизації сільських населених пунктів;
- запровадження для сільських населених пунктів міських стандартів рівня якості життя;
- реорганізацію системи державного управління сільським господарством на всіх рівнях та сільського самоврядування;
- розробку та реалізацію програм підтримки

розвитку сільськогосподарської кредитної кооперації;

- розробку та реалізацію програм розвитку соціальної та інженерної інфраструктури села, комплексної компактної забудови і впорядкування сільських населених пунктів;

- розробку та реалізацію програм забезпечення екологічної безпеки та охорони довкілля тощо.

Забезпечити інвестування сталого розвитку сільських територій необхідно за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, приватних вітчизняних та іноземних інвестицій, а також коштів сільських і селищних громад, виконавцям програм необхідно охопити усі сільські населені пункти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Губені Ю. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики / Ю. Губені // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 62-69.
2. Геєць В.М. Перспективи аграрних трансформацій та їх вплив на розвиток подій в економіці України / В.М. Геєць // Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С. 11-14.
3. Дудар Т.Г. Системному відродженню сільських територій – сталий розвиток аграрної сфери / Т.Г. Дудар // Трансформація сільського господарства та села : ювілейний збірник наукових статей [Заг. ред. Губені Ю.Е.]. – Львів : ЛНАУ, 2010. – С. 77-85.
4. Малік М.Й. Стан та проблеми сталого розвитку сільських територій // М.Й. Малік // Трансформація сільського господарства та села : ювілейний збірник наукових статей [Заг. ред. Губені Ю.Е.]. – Львів : ЛНАУ, 2010. – С. 69-76.
5. Онищенко О.М. Сільський розвиток: основи методики та організації / О.М. Онищенко, В.В. Юрчишин // Економіка України. – 2006. – № 7. – С. 5-12.
6. Розвиток сільських територій в контексті міжнародного співробітництва : монографія [А.В. Ключник, І.О. Іртищева, І.І. Червен, О.В. Шибаніна та ін.]. – Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2013. – 336 с.
7. Статистичний щорічник України за 2013 рік / [за ред. О.Г. Осауленка]. – Київ : Державна служба статистики України, 2014. – 527 с.
8. Щурик М.В. Фінансування екології відтворення земельних ресурсів аграрного сектору Карпатського макрорегіону / М.В. Щурик // Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 67-74.
9. Council Regulation (EC) № 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) / Official Journal of the European Union, 2005. – 21 October. – Vol. 48. – P. 1-40.
10. Houses of the Oireachtas, Joint Committee on Agriculture, Fisheries and Food, Fourth report. Report on the common agricultural policy. – 2010.
11. European Commission, Agriculture and Rural Development (2011). The future of CAP market measures. «Agricultural Policy Perspectives Briefs» Brief no. 3, p.9.
12. Калінчик М. Реформування АПК до останнього жителя села / М. Калінчик // Агрокомпас. – 2010. – № 1. – С. 8-14.